

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem
HT 2017

Utomhuspedagogik

Är det ett sätt att lära på fritidshemmen

H Lindevall och M Karlsson

Sektionen för lärande och miljö

Författare

Helena Lindevall & Maria Karlsson

Titel

Utomhuspedagogik är det ett sätt att lära på fritidshemmen

Handledare

Linda Petersson

Examinator/

Adam Droppe

Abstract

Den här studien handlar om lärandet utomhus. Studiens syfte är att studera hur pedagoger på fritidshem värderar utemiljöns betydelse för lärande i fritidshem. Studiens teoretiska utgångspunkt är ur ett didaktiskt perspektiv med ett fokus på utomhusdidaktik. Våra forskningsfrågor är: Hur uppfattar pedagogerna på fritidshemmen att de tar till vara på lärandemiljön utomhus och i vilken utsträckning arbetar pedagogerna med utevistelsen som ett formellt lärande. För att få svar på våra frågor har en kvantitativ undersökning genomförts med en enkät som har publicerats i fyra grupper för fritidshem på Facebook.

Studios resultat visar att en stor del av pedagogerna tycker att lärandet utomhus på fritidshemmet är viktigt. Mycket av elevens tid på fritidshemmet spenderas utomhus. Det är en förhållandevis liten tid av den som är ett formellt lärande trots att de flesta pedagogerna anser att de har den kompetens som erfordras och fritidshemmets närområde ger en stor möjlighet till lärande.

Slutsatsen är att det formella lärandet i utemiljön inte tas till vara i den omfattningen som pedagogerna anser att de vill och har kompetens till.

Ämnesord/

Fritidshem, Utomhuspedagogik, Utomhusdidaktik, utomhusmiljö, lärande

Förord

Den här uppsatsen skrivs under vår sista termin på Högskolan Kristianstad där vi läser utbildningen Grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem med inslag av validering.

Vi vill här tacka alla som har tagit sig tid för att svara på vår enkät utan er hade den här studien inte kunnat genomföras. Vi vill också tacka Charlotte Tullgren för stöd i utvecklingsplanen och föreläsningar på vägen. Ett stort tack till vår handledare Linda Petersson för hennes handledning och stöttande med goda kommentarer och uppmuntrande ord på vägen.

Till sist vill vi tacka våra kollegor och rektorer som har varit bollplank under hela vår utbildning. Sist men inte minst vill vi tacka våra nära och kära som har stöttat oss när frustrationen har varit som störst.

Stockholm och Örbyhus

November 2017

Helena Lindevall & Maria Karlsson

Innehåll

1. Inledning	6
1.1. Implikationer och fortsatt forskning	7
1.2. Begreppsförklaring	8
1.3. Syfte och frågeställning	8
1.3.1. Frågeställning	8
2. Litteraturgenomgång	9
2.1. Vad är utomhuspedagogik?	9
2.2. Lärande utomhus i ett historiskt perspektiv	10
2.3. Var kan lärandet ske?	11
2.4. Lärande utomhus på fritidshemmet	12
2.5. Tidigare forskning	13
2.5.1. Utomhuspedagogik	13
2.5.2. Lärarperspektiv	14
2.6. Formellt lärande och informellt lärande	16
3. Teoretiskt perspektiv	17
3.1. Fritidshemmets didaktik	17
4. Metod	19
4.1. Val av metod	19
4.1.1. Utformning av enkät	19
4.2. Urval	20
4.3. Genomförande	21
4.4. Bearbetning och analys	22
4.4.1. Bortfallsanalys	22
4.5. Etiska ställningstagande	22
4.6. Metodkritik	23

5. Resultat och analys	24
5.1. Bakgrundsfrågor	24
5.2. Utemiljö	24
5.3. Planering och tid	26
5.4. Övrigt	28
5.5. Sammanfattande analys av resultatet	31
6. Diskussion	32
6.1. Utemiljön	32
6.2. Planering och tid	32
6.3. Implikationer och fortsatt forskning	33
6.4. Metoddiskussion	33
6.5. Avslutande sammanfattning	34
Referenser	36
Bilaga 1: Enkätfrågor	
Bilaga 2: Tabeller över bakgrundsfrågor	

1. Inledning

Fritidshemmen och utbildningarna för arbete i fritidshem har genomgått stora förändringar under de senaste åren. I det senaste styrdokumentet *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)* Skolverket (2016a) har fritidshemmet fått ett eget kapitel som fokuserar på lärandet på fritidshemmet. I den litteratur som finns är det en begränsad mängd skrivet om utomhuspedagogik och det mesta av det som är skrivet utgår från skola och förskola och ytterst lite om utomhuspedagogik och lärande på fritidshemmet. Men det är ett ökande intresse för utomhuspedagogik och vi hoppas att mer forskning kommer rikta sig även mot fritidshemmet.

Vi har genom litteraturstudier fått kunskapen att utomhuspedagogik blir ett allt vanligare begrepp inom förskola, skola och fritidshem. Det är även något Brügge och Szczepanski (2011) påpekar. Författarna hävdar att skolan har insett betydelsen av en varierad undervisning. *Att lära med hela kroppen* innebär att rörelse, kunskap och utomhusmiljö blir en helhet. Utbildning i utomhuspedagogik har inletts men har långt kvar till att bli ett naturligt inslag i lärarutbildningarna.

Särskilda satsningar på utomhuspedagogik finns idag på skolor som I ur och skur samt naturskolor. Värdet av möten med naturen har sedan länge påtalats i styrdokumentet för svenska skolan. Läroplanen Lgr 11 Skolverket (2016a) anger att eleverna ska erbjudas en variation av arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer som integrerar omsorg och lärande. Eleverna ska även ges förutsättningar att utveckla sin rörelseförmåga genom att delta i fysiska aktiviteter i naturmiljöer.

Studien utgår från lärande i ett stort perspektiv. Undervisningen på fritidshemmet ska komplettera skolan. Under skoldagen kan det vara ett praktiskt lärande som kompletterar skolans mer teoretiska, som att eleverna läser fakta om exempelvis insekter och fritidshemmet tar sedan med eleverna ut och studerar insekterna med håv och lupp.

Skolverket (2016b) påvisar att en god lärmiljö kan vara att eleverna vistas i en miljö utanför fritidshemmet. För att stimulera elevernas nyfikenhet, intresse och lust att lära bör det vara en pedagogiskt god miljö. Eleverna på fritidshemmet ska förutom att samtala och läsa om det ges möjlighet att vistas i natur och samhälle och därigenom få erfarenhet från

olika miljöer. I läroplanen Lgr 11 Skolverket (2016a) benämns natur, samhälle och utevistelse som centrala innehåll, utomhuspedagogiken betonas mer än tidigare i fritidshem.

Pihlgren (2017) hänvisar till tidigare forskningar som visar att motorik, lärande och minnesfunktioner stärks genom utevistelse. När lärandet sker på den plats som berörs och utanför traditionella lokaler blir det ett konkret lärande i en autentisk miljö.

Under vår utbildning har vi varit ute på fritidshemmen och blivit intresserade av hur pedagogerna använder sig av utemiljön i pedagogiska sammanhang och hur de ser på det formella lärandet kopplat till just utemiljön.

2017 publicerade skolverket en promemoria - *Elever och personal i fritidshem hösten 2016*, som visar att elevgrupperna på fritidshemmen ökar samtidigt som personaltätheten minskar. Hösten 2016 var det ett snitt på 40,3 elever per avdelning. Under samma period är den genomsnittliga tjänstgöringen för personalen 58 procent. Då personalen i allt större utsträckning gör tid i skolan. Om man ser över en längre period har antalet elever ökat i högre utsträckning än antalet anställda, vilket lett till ständigt försämrat personaltäthet. Med detta i åtanke ville vi med denna studie se hur pedagogerna tar tillvara på den miljö som finns utomhus och alla dess fördelar som ett utomhuspedagogiskt förhållningssätt kan ge.

1.1. Implikationer och fortsatt forskning

Den här studien vänder sig till alla pedagoger på fritidshem, skolledning samt studerande för arbete i fritidshem. Studien ger underlag med fakta och resultat för diskussioner i ämnet. Utemiljön är en obegränsad resurs för lärande som borde tas tillvara mer. Den bör därför prioriteras i planeringar och kompetensutveckling.

1.2. Begreppsförklaring

Utomhuspedagogik - vi använder begreppet utomhuspedagogik som Szczepanskis definition av begreppet: Utomhuspedagogik ses som att, lärandets rum flyttas ut.

Naturmiljöer - vi använder begreppet naturmiljöer som ett samlings ord för olika miljöer i naturen som till exempel jord, vatten, berg, luft, växter och djur.

Pedagoger - vi använder pedagog som begrepp för all personal som arbetar på fritidshemmet.

Utemiljö - vi använder begreppet utemiljö för miljön utanför skolans och fritidshemmets byggnad som exempelvis egna gården, park, skog och liknande.

Formellt lärande - vi använder begreppet formellt lärande för lärandesituationer som är inom ramen för den organiserade utbildningen och styrs av läroplanen.

Informellt lärande - vi använder begreppet informellt lärande för lärandesituationer som inte är organiserade

1.3. Syfte och frågeställning

Studiens syfte är att studera hur pedagoger på fritidshem värderar utemiljöns betydelse för lärande i fritidshem. Vi vill studera ett lärande som är både formellt och informellt. Det vill säga både det spontana lärande i stunden och det som planeras och genomförs av en pedagog.

1.3.1. Frågeställning

Hur uppfattar pedagogerna på fritidshemmen att de tar till vara på lärandemiljön utomhus?

I vilken utsträckning arbetar pedagogerna med utevistelsen som ett formellt lärande?

2. Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgång är indelad i sex rubriker. Vi har valt att fokusera på att läsa om utomhuspedagogik genom olika utgångspunkter.

2.1. Vad är utomhuspedagogik?

Svedäng (2015) hävdar att utomhuspedagogik är en pedagogisk riktning med ett konkret lärande i en verklig miljö. En utomhuspedagog går ut i skogen för att studera djuren i stället för att se en film om djur i klassrummet

Nationellt centrum för utomhuspedagogik (NCU) på Linköpings Universitet vill öka förståelsen för utemiljöns betydelse för lärande och dess komplettering till ”klassrums- och textbaserat lärande”. Definitionen av utomhuspedagogik är att det ”är ett förhållningssätt som syftar till lärande i växelspel mellan upplevelse och reflektion grundat på konkreta erfarenheter i autentiska situationer” (NCU).

Upplevelserna utgör en bas för inläring i miljön som omger oss.

Utomhuspedagogik kan innebära:

- att lärandets rum flyttas ut till samhällsliv, natur- och kulturlandskap
- att växelspelen mellan sinnlig upplevelse och boklig bildning betonas
- att platsens betydelse för lärandet lyfts fram.

(Nationellt centrum för utomhuspedagogik)

Brügge och Szczepanski (2011) hävdar att utomhuspedagogik bör vara en naturlig del i skolans undervisning. Utomhuspedagogiken tar tillvara naturen som en pedagogisk miljö och det är ett arbetssätt där alla sinnen är aktiva i läroprocessen. Det kan skapa förutsättningar för mer fysiska aktiviteter där ”kroppen sätter tanken i rörelse”.

Det är i miljöerna kring skolan och fritidshem som eleverna vistas i mycket av sin vakna tid och där satsningen på naturkontakt har störst chans att nå ut till flera elever. Skolan har i uppdrag att bidra till miljö. Det kan behövas pedagogisk vidareutbildning av lärare för att uppnå naturmöten med bra kvalitet.

2.2. Lärande utomhus i ett historiskt perspektiv

Dahlgren och Szczepanski (2001) beskriver utomhuspedagogikens historia från Aristoteles fram till Dewey. De utomhuspedagogiska rötterna kan ses redan hos filosofer 500 år f. kr. Greken Aristoteles (384-322 f.Kr.) ses som Europas förste biolog. Han hade en helhetssyn på naturen, det är också ett synsätt som många utomhuspedagoger har i dag. I Aristoteles världsbild ingår inte bara en teoretisk kunskap och tänkande utan en praktisk handling krävs för att sätta tanken i rörelse. Aristoteles utgick från våra sinnen. Dahlgren och Szczepanski beskrivning fortsätter med den tjeckiske pedagogen J. A. Comenius (1592-1670) som förordade ett lärande i verklig miljö. Trädgården var för Comenius en viktig plats för ett konkret lärande. Den schweizisk-franske författaren och filosofen J. J. Rousseau (1712-1784) ansåg att lärandet sker till stor del i leken och genom sinnliga erfarenheter. Han underströk att det var viktigt att barnet fick möta verkligheten under sin uppväxt. Den tyske pedagogen J.B Basedow (1723-1790) var en representant för informell utbildning. Han ansåg att utbildningen skulle innehålla fler utflykter i närmiljön och mindre teoretiska studier. Under 1800-talet börjar en verklighetstrogen ideologi ta form. Människans uppfattning av verkligheten ses som en del av naturen och vi upplever världen med våra sinnen. Svenske E. Key (1849-1926) ansåg att det var själamord i skolan och kämpade för en alternativ pedagogik där fältstudier skulle vara en viktig utgångspunkt för lärande och kunskap. Amerikanen J. Dewey (1859-1953) som står för en progressiv pedagogik och kunskap ansåg att den praktiska kunskapen har ett lika stort värde som den teoretiska. I Deweys begrepp ”learning by doing” kopplas tänkande till handlande. Han ansåg att vår begreppsbildning utvecklas genom att göra saker. Eleverna utvecklar sin erfarenhet men för att den ska bli kunskap måste den reflekteras.

I Sverige är begreppet utomhuspedagogik förhållandevis nytt även om lärande utomhus har gamla rötter hävdar Svedäng (2015). Till att börja med utövades utomhuspedagogik genom de naturskolor som startade i början av 1980-talet och därefter i I ur och skurförskolor som Friluftsförbundet driver.

2.3. Var kan lärandet ske?

“Vårt svenska uterum är ett klassrum på en yta av 45 miljoner hektar som bara väntar på att få tas i bruk.” (Dahlgren & Szczepanski, 2001 s. 48)

Vardagslärandet pågår hela tiden. Det handlar om att synliggöra lärandet som sker och bli medveten om att ett lärande pågår. För att kunna lyfta lärandet vidare påstår Pihlgren (2017) att det är nödvändigt att vid upprättande av en fritidspedagogisk planering tänka igenom vilken miljö som lämpar sig bäst för det aktuella lärandet och hur man vill använda miljön. Olika miljöer ger olika möjligheter till lärande. Osswald (2016) påstår att på många skolgårdar finns det stora möjligheter att utveckla och göra roliga saker med barnen. På skolgården finns det utrymme för lekar som inte kan lekas inomhus, här finns utrymme för barnen att springa och röra sig fritt. Medan Szczepanski (2007) hävdar att elever och lärare behöver i större utsträckning lämna den formella platsen för lärandet och ge sig ut i ett levande landskap, för att få förstahandserfarenheter. På så sätt banar man väg för kreativa lärprocesser. Det kan handla om parker, soptippen, vattenreningsverk eller andra natur- och kulturlandskap. Den fysiska upplevelsen förstärker minnet och gör att eleverna kan lära sig med hjälp av flera sinnen.

Dahlgren och Szczepanski (2001) påpekar att utomhuspedagogik kan ske på skolgårdar, i parker, i stadsmiljö, djurpark och på lantgårdar. Som pedagog inom naturvetenskapliga, humanistiska och estetiska ämnen kan det arbetas ämnes- och åldersintegrerat i uterummet där inlärnings tillfällen skapas genom närkontakt i utemiljön. Skolgårdarna är ofta den mest eftersatta miljön i skolan. Inomhus finns pedagogiska hjälpmedel men utemiljöns hjälpmedel är för många pedagoger helt osynliggjorda. Utifrån de positiva effekterna av utevistelsen som forskning visat måste skolgårdarna utformas på ett mer pedagogiskt sätt.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Skolan har i uppgift att stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att pröva egna idéer och lösa problem. (Skolverket 2016a, s. 9)

2.4. Lärande utomhus på fritidshemmet

Vi bör inte betrakta utevistelsen som ett sorts avbrott i det pedagogiska arbetet. Förutom att barn får frisk luft, vilket gör att allergier och infektioner minskar bidrar utevistelsen i hög grad till barns positiva utveckling. den pedagogiska planeringen i såväl förskola som skola bör omfatta utemiljön och utevistelsen i lika hög grad som verksamheten inomhus. Pedagogiken får inte stanna på tröskeln (Norén-Björn 1993, s. 67).

Svedäng (2015) påpekar att utomhuspedagogik inkluderar alla typer av lärande utanför de för lärande traditionella lokalerna i skola och fritidshem. Det kan vara lärande på gården, i naturen, på museum eller andra platser i samhället. För att använda sig av utomhuspedagogikens hela kapacitet med ett meningsfullt lärande krävs reflektion och planering så att eleverna kan utforska och ges utrymme för nya erfarenheter. Det är viktigt att som pedagog välja en intressant plats som ger möjlighet till verkliga upplevelser och som inspirerar till utforskande och lek. Svedäng uppmanar pedagoger på fritidshem att vara medforskare och förse eleverna med material som kan vara inspirerande och fördjupa lärandet som exempelvis lupp, håv, kamera och faktaböcker om naturen. En pedagog kan genom att låta eleverna arbeta tillsammans påverka lärandet och ge möjlighet till reflektion och diskussion i grupp.

Lärande i ett meningsfullt sammanhang blir mer intressant enligt Osswald (2016). I stället för att läsa om myror i en bok går eleverna till en myrstack och tittar på myror. Fritidshemmen har en möjlighet att själva bestämma med hjälp av planering vilket lärande som ska vara i fokus. Med hjälp av till exempel ett årshjul kan fritidshemmet få in lärande på olika sätt och har möjlighet att planera in besök av platser utan ett styrt schema med olika ämnen som ska få plats som i skolan. Dessvärre påstår Mårtensson (2009) att vuxna gärna blir mindre benägna att initiera och organisera barnens aktiviteter när det handlar om utomhus inläring. Lärarna tar på sig en mer övervakande roll som handlar om att de ser till barnens säkerhet och allmänna välbefinnande. Vidare anser Mårtensson att pedagogerna ofta glömmer att planera möjligheterna till utelek och tar naturkontakten för givet.

Jensen (2011) påtalar att fritidsverksamheten erbjuder formella och informella lärandesituationer. Barn har relativ stor möjlighet att styra över sin egen tid och kan välja utifrån ett stort utbud av aktiviteter. Det ges en möjlighet till lärande genom upptäckter

inomhus och utomhus. Ibland lär de utifrån en idé eller utmaning ibland utan att de reflekterar över lärandet som exempelvis genom leken.

Norén-Björn (1993) hävdar att barnen får viktig kunskap när de reflekterar över upplevelser och formulerar dessa i ord eller bild. I leken lär de sig socialt samspel som kamratskap, gemenskap och utanförskap. Barnen får genom lek och bildskapande sinnes- och estetiska upplevelser som blir till en erfarenhetsbas. Sinnenas upplevelser fördjupas genom att tillsammans med pedagoger se, tala om, lyssna och känna igen.

2.5. Tidigare forskning

Det har varit svårt att hitta forskning som passar till studiens syfte. Mycket av forskningen har fokuserat på skolan eller friluftsliv. Lite forskning har även kunnat kopplas mot förskolan. I forskningen har det funnits delar som varit mer intressanta och det är de som kommer presenteras här.

2.5.1. Utomhuspedagogik

Öhman (2011) som har forskat för Naturvårdsverket, framför att den internationella utomhuspedagogiska forskningen kategoriseras i tre termer: utomhuspedagogikens effekter, implementering av utomhuspedagogik och utomhuspedagogik som socialt och kulturellt fenomen. Termerna skiljer sig åt genom att de präglas av olika kunskapsintressen, skilda angreppssätt och teoretiska utgångspunkter.

Utomhuspedagogikens effekter är ofta förankrade i positivistiska vetenskapstraditioner. Forskningen är främst riktad på att bekräfta eller förkasta förväntade positiva effekter av utomhuspedagogiska insatser. Undervisningen ses som en pedagogisk metod för att nå miljöpedagogiska målsättningar i naturen. Man förväntar sig effekter som fördjupade kunskaper om bland annat ekologiska principer, positiv attityd till naturen samt ökad miljövetande.

Implementering av utomhuspedagogik är forskning som behandlar utomhuspedagogikens unika kvaliteter som pedagogisk metod. Syftet med forskningen är att stärka och underlätta initiering och implementering av utomhuspedagogisk undervisning. Man vill utveckla och förbättra utomhuspedagogiken som pedagogisk metod.

Utomhuspedagogik som socialt och kulturellt fenomen är en tydlig tendens som riktar kritik mot den traditionella utomhusundervisningen och den utomhuspedagogiska forskningen. Gemensamt för de flesta av dessa forskningar är att naturupplevelsen betraktas som kulturellt fenomen, till denna forskning räknas även studier som undersöker naturmötets etiska och moraliska dimension.

2.5.2. Lärarperspektiv

Szczepanski (2008) har i sin avhandling *Handlingsburen kunskap: Lärares uppfattningar om landskapet som lärandemiljö*, gjort en undersökning som fokuserar på lärarperspektivet i utomhuspedagogik. Szczepanski hävdar att människan lär inte bara genom att se bilder, läsa eller lyssna på en lärare, utan även genom att känna, smaka, lukta och beröra. I en av studierna som genomfördes i grundskolorna i Linköpings kommun 2002-2004 fokuserades på möjligheten att minska elevers och lärares stressnivåer genom införande av utomhusundervisning. Den utomhuspedagogiska kompetensutvecklingen bestod av 15 studiedagar fördelade över ett läsår. I studien deltog en grundskola som försöksskola samt en kontrollskola. Totalt omfattade studien 341 barn och 30 lärare, från förskoleklass till år sex. Något som framkommit efter studien är att den visar att de flesta lärare ser ett värde i utomhusmiljöns möjlighet att förmedla förstahandserfarenhet, autenticitet och massivare sinnesstimulering. De beskriver hur eleverna utomhus inte blir matade med andrahandsinformation på samma sätt som vid klassrumsundervisning. Eleverna får förstahandserfarenheter genom att de själva får uppleva, undersöka och bearbeta fenomen i omvärlden. Detta blir mycket konkret när de under en lektion i skogen vid en av skolorna hittar en gammal TV-apparat och frågor och tankar kring miljövård och kretslopp spontant uppstår. Det kan lätt komma upp spontana lektioner i skogen som till exempel kretslopp eller miljötank. Något som är intressant är att se hur elevrollen förändras i utomhusundervisning. Eleverna kan se mer handlingsbart på kunskapen. Tyvärr visar studien att flera lärare inte har utbildning eller kunskap för att använda sig av utomhuspedagogik. Ofta förknippas utomhusmiljön med korvgrillning eller promenader.

Öhman (2011) har i sin rapport sett att det finns klara indikationer i forskningen om att pedagogiska verksamheter utanför klassrummet ger möjligheter för ett lärande av kunskaper och färdigheter som tillför lärandet i klassrummet. För att lärandet ska ske krävs en hög pedagogisk kvalitet på verksamheten. Undervisningen som förflyttas ut är

något som eleverna minns men behöver inte betyda att ett meningsfullt eller ett betydelsefullt lärande skett. Vidare menar Öhman att barn som får leka mycket i naturen blir mer positiv till naturen. I forskningen som kommit fram finns det hinder för lärande, bland annat är det rädslor och olust. Forskningen visar att yngre elever är lättare att entusiasmera än äldre.

I sin slutsats skriver Öhman vidare att forskningen visar att det ställs krav på den pedagogiska verksamheten för att den ska kunna uppnå syftet för utevistelsen. Forskningen är inte klar med om platsens betydelse för aktiviteten. En återkommande plats ger trygghet och eleverna kan fokusera på sin uppgift medan en ny plats ger spänning och nya intryck som i sin tur kan göra att eleverna inte kan slutföra uppgiften. Elever som ofta får vistas ute blir tryggare och påverkas inte av nya platser på samma vis.

Åkerblom (2005) har i sin avhandling fokuserat på tre spår av uppfattningar om lärande och lärandets var, traditionens inverkan och samverkan som planeringsform. Han har använt sig av olika forskningsmetoder inom den kvalitativa metoden. Vidare handlar avhandlingen om skolträdgårdsverksamhet men han uttrycker att pedagoger kan ha en ovana att undervisa utomhus. Vidare påstår Åkerblom att en pedagogisk verksamhet som baseras på att vara både inne och ute, innebär en variation i lärandet och naturliga möjligheter för elever att röra på sig mera.

Backman (2010) skriver i sin avhandling om friluftsliv, att förr hade den svenska skolan en friluftsdag som alla på skolan var delaktiga i och hade friluftaktiviteter. 1994 blev detta en frivillig aktivitet. Enligt Backman är det inte många skolor som har kvar denna dag, eftersom de inte vill offra det vanliga schemat.

Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper. Skolan ska sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen (Skolverket 2016a, s. 9).

2.6. Formellt lärande och informellt lärande

Jensen (2011) menar att ett enkelt misstag är att många tror att formellt lärande sker i skolan och att allt annat är informellt lärande. Formellt lärande är typiskt för skolan men det finns gott om formellt lärande utanför skolans fysiska byggnad. Enligt Jensen finns det ett nyckelord för att särskilja formellt lärande från informellt lärande genom graden av reglering. Det är reglerat vad som ska läras, vem som ska lära ut och vem som ska ta till sig kunskapen. Skolans fysiska miljö är inte alls avgörande om det är formellt eller informellt. Lärarförbundet (2002) skriver att det informella lärandet, lärandet som sker i vardagen och i arbetslivet har kommit att uppmärksammas allt mer. Vidare skriver lärarförbundet att det framkommit en rad av studier av lärandemiljöer utanför skolan som resulterat i beskrivningar som är lättare att applicera i den pedagogiska verksamheten i fritidshemmen. I fritidshemmen får eleverna delta efter förmåga och utveckla kompetenser som sociala, kommunikativa och estetiska. Läraren i fritidshemmet är en förebild i verksamheten som eleverna deltar i efter sin förmåga.

3. Teoretiskt perspektiv

Didaktik beskrivs i Nationalencyklopedin som ”didaktik, läran om undervisning; undervisningens och inläringens teori och praktik.”

(Kroksmark, T. och Selander, S. u.å.).

Då vi vill undersöka hur pedagoger värderar utemiljöns betydelse för lärandet på fritidshemmet så utgår vi från det didaktiska perspektivet, med ett särskilt fokus på didaktiken i lärandet utomhus. Dahlgren och Szczepanski (2004) hävdar att en del av utomhuspedagogiken är utomhusdidaktiken som handlar om hur pedagogen lär sig undervisa utomhus. I didaktiken sammanlänkas det språkliga-, estetiska-, känslomässiga-, biologiska- och det kulturellas olika dimensioner. Genom en direkt upplevelse i utemiljön kan lärandet leda till en kunskap som ger en förenig av teoretisk och praktisk erfarenhet där många delar integreras som exempelvis språk- och matematiska begrepp med naturvetenskap och teknik. Dahlgren och Szczepanski menar vidare att utomhusdidaktiken får sin didaktiska egenart genom att det kompletterar det mer teoretiska. Utomhuspedagogiken erbjuder ett motiverande och inspirerande lärande i ett gränslöst uterum. Eleverna får lära i ett naturligt sammanhang och blir därigenom mer berörda.

Med hjälp av utomhuspedagogik och läran om undervisning utomhus – utomhusdidaktik i ”andra rum för lärande” – skulle vi kunna forma en framtida skola med en pedagogik i en fysisk miljö, där uterummets pedagogiska möjligheter exploateras och utforskas. Ett inomhus- och utomhusperspektiv bör ständigt stå i växelverkan. Undervisning förutsätter reflexion och problematisering kring lärandets när, var, vad, hur och varför. I detta lärandeperspektiv bör klassrummet inte ha några väggar, det är lika gränslöst som kunskap är gränsoverskridande.

(Dahlgren och Szczepanski 2004, s. 21).

3.1. Fritidshemmets didaktik

Fritidshemmets didaktik har enligt Pihlgren (2013) diskuterats och beforskats i ännu mindre omfattning än didaktiken i skolan.

Hansen Orwehag (2013) skriver att verksamheten på fritidshemmet är idag enligt skollagen definierad som undervisning. Detta kräver en professionell lärare i de didaktiska överväganden gällande innehåll, former, metoder och mål.

Didaktiken kretsar enligt Jensen (2013) kring frågorna hur, vad och varför. Hur skapar vi förutsättningar för lärandet, vad ska vi lära, varför ska vi lära ut. Pedagogerna kan behöva

komplettera med frågorna när, var och med vem. Dessa tre sista frågorna är mer centrala när det gäller fritidshemmets didaktik enligt Jensen. Fritidshemmets didaktik är inte densamma som andra pedagogiska verksamheter, istället bör pedagogerna rikta in sig på den fria tiden menar Jensen. Didaktikens när kan besvaras med tre olika utgångspunkter, när i elevens utveckling, när ska ett material presenteras, i förhållande till annat material för att uppnå en progression, samt när utifrån ett tidsperspektiv och om det är utifrån schema eller ett spontant lärande. Didaktikens var har två faktorer, hur miljön inspirerar till lärandet samt hur miljön påverkar lärandet.

För att skapa en pedagogisk miljö för att främja elevernas lärande menar Hippinen Ahlgren (2013) att det kräver en professionell kunskap om bland annat grupprocesser, identitetsskapande, samlärande och lek. Även hur exempelvis den fysiska miljön, samtal och situationer kan användas som didaktiska verktyg. Vidare menar författaren att fritidsläraren möter eleverna utifrån deras egna individuella förutsättningar i sina didaktiska handlingar. Fritidsläraren utgår från sin förståelse om eleven och elevens erfarenhet och tankar, för att senare använda det i sitt samtal med eleven. På så sätt kan läraren stimulera elevens lärande. I de didaktiska handlingarna har fritidsläraren en mängd med olika uttryckssätt till sin hjälp, till exempel bild, drama, musik och rörelse. Dessa uttrycksformer kan fritidsläraren använda både som didaktiska verktyg i fritidshemmet samt i läroled verksamhet. De didaktiska handlingarna som fritidsläraren utgår ifrån är en barncentrerad undervisning. Handlingarna innebär bland annat att inspirera eleverna, ge råd, hjälpa samt samtala. Hippinen Ahlgren menar att utemiljön även är ett didaktiskt verktyg. I utomhusmiljön får eleverna chans att lättare erfara kunskaper med kroppen. Fritidslärarens didaktik sker ofta i stunden och utgår från elevernas intresse.

4. Metod

Under metodavsnittet beskrivs det hur undersökningen har genomförts, vilka metodologiska överväganden som gjorts samt att de forskningsetiska övervägandena har lyfts fram.

4.1. Val av metod

Våra frågeställningar är:

- Hur uppfattar pedagogerna på fritidshemmen att de tar till vara på lärandemiljön utomhus?
- I vilken utsträckning arbetar pedagogerna med utevistelsen som ett formellt lärande?

För att få svar på frågeställningarna har pedagogerna svarat på frågor om sin upplevelse av i vilken omfattning utemiljön utnyttjas för lärandet på fritidshemmen. Därför har denna undersökning baseras på en kvantitativ enkät. Genom en kvantitativ undersökning nås flera av enkäten och svarsfrekvensen blir hög. Enkäten har utformats som ett webbaserat frågeformulär för att på ett snabbt sätt nå ut till vår målgrupp och även få en stor geografisk spridning. Vi har valt att arbeta med slutna frågor för att vi vid bearbetning av svaren inte skall riskera att missförstå svaren. I slutna frågor kan vi styra den som svarar på undersökningen genom att ange vissa svarsalternativ. Detta ger en undersökning som ger användbara svar utifrån vårt syfte. Patel och Davidsson (2003) tar upp att problemet med en webbaserad kvantitativ undersökning är att forskarna inte kan vara säkra på att frågorna har tolkas rätt.

4.1.1. Utformning av enkät

Vi började med att ta del av tidigare enkätstudier och har tittat efter frågeställningar som vi ansåg var lämpliga för att uppnå studiens syfte. Enkäten innehåller våra egna frågor samt frågor från tidigare undersökningar som gjorts av studenter inom samma forskningsområde. Samtliga frågor var obligatoriska, därför kommer respondenterna att vara tvungna att svara på alla frågorna. Stukát (2011) menar att det är lämpligt att starta med konkreta och lättbesvarade frågor för att sedan fortsätta med frågor utifrån studiens syfte.

Enkäten börjar med neutrala frågor samt bakgrundsvariabler. Enkäten var anonym, respondenterna svarade inte på frågor som namn, nummer eller annan möjlighet till

identifiering. Anonymitet är att föredra enligt Christoffersen och Johannessen (2015) eftersom det då hamnar utanför personuppgiftslagen Enkäten avslutades med en öppen fråga där respondenten fick utrymme att kommentera kring frågorna eller göra tillägg av sådant som inte kom med i enkäten och som är betydelsefullt för respondenten. Frågorna var konstruerade så att svarsalternativen varierade för att respondenten inte kunde fastna i ett visst svarsmönster och att de därmed vidhöll motivationen att svara. Christoffersen och Johannessen (2015) anser att det finns flera fördelar att använda skalor som svar. Respondenten får då möjlighet att nyansera svaret genom att välja på skalan det svar som motsvarar uppfattningen. I enkäten finns det frågor med fyra steg på skalan för att respondenten skulle göra ett aktivt val.

Enligt Patel och Davidson (2003) skall de egentliga frågorna som rör själva frågeställningen komma mellan inledning och avslutning. Vid enkäten måste vi vara försäkrade om att alla delområden med frågor och att alla svarsalternativ är relevanta för undersökningen eftersom enkäten inte ger några möjligheter till kompletteringar.

Innan undersökningen använde vi oss av en pilotstudie för att säkerställa att vi fick de svar på frågorna som syftet med studien avser. Patel och Davidson (2003) menar att en pilotstudie bör göras för att få möjlighet att justera frågornas innehåll, sekvens, antal och formuleringar. Detta för att när själva undersökningen görs ska enkäten fungera så bra som möjligt. Enligt Denscombe (2016) bör metoden alltid testas i förväg för att kontrollera hur bra den fungerar i praktiken. Om det inte dyker upp några problem under testet kan forskaren känna sig försäkrad att det inte dyker upp överraskningar under forskningen. Vi lät tio pedagoger svara på enkäten. Pedagogerna i pilotstudien har olika utbildning, anställningsform och bakgrund. Vi fick genom pilotundersökning fram att vissa begrepp som exempelvis utemiljö behövde förtydligas.

4.2. Urval

Respondenterna i undersökningen är pedagoger som är verksamma på fritidshem över hela Sverige. Denscombe (2016) menar att forskarna kan kontakta relevanta Facebooks användare genom grupper som är relevanta för forskningen.

För att få ett stort underlag för undersökningen publicerades enkäten på Facebook i grupperna ” Fritidshem - Tips på aktiviteter inne och ute”, ” Fritidspedagogik.se”, ”

Rastaktivisterna! -rasten som aldrig tar slut.” samt ”Fritidspedagog - världens bästa yrke!”. Vi vet att många medlemmar är med i flera grupper, samt att många inte är aktiva medlemmar i grupperna.

Antal medlemmar när enkäten lades ut 22 oktober 2017.

Fritidshem - Tips på aktiviteter inne och ute	25 684 st
Rastaktivisterna! -rasten som aldrig tar slut	20 207 st
Fritidspedagogik.se	8 357 st
Fritidspedagog - världens bästa yrke!	6 225 st

Efter tre dagar hade enkäten fått 432 svar och enkäten lades ut igen på grupperna för att nå ut till mer medlemmar. Dag sju hade enkäten 462 svar och vi lade ut enkäten ytterligare en gång för att få fler svar. När vi stängde enkäten efter fjorton dagar hade 490 pedagoger besvarat den.

Trost (2012) menar att man många gånger inte kan samla in data från alla medlemmar i den population forskarna har bestämt sig för. Med bekvämlighetsurval går det till så att formuläret sprids, i vårt fall enkäten. För att nå ut till människor som frivilligt vill svara på frågor. Vidare nämner Trost att en tumregel är ju större urval desto större sannolikhet att det blir representativt för populationen. Enligt Stukát (2011) bör ett resonemang föras om resultatet kan generaliseras eller om det enbart gäller för de personer som har deltagit i studien. En fråga att ställa är också om urvalet är representativt.

4.3. Genomförande

När vi fick enkäten klar för undersökning publicerade vi den i Facebookgrupper som är riktade mot pedagoger i fritidshem. I inlägget presenterade vi studien och länkade till enkäten. Enkäten lades ut i mitten av oktober och var öppen i fjorton dagar. Vi hade gjort en pilotstudie på våra kollegor innan publicerade själva undersökningen.

4.4. Bearbetning och analys

När enkäten stängdes ner påbörjade vi bearbetningen av det insamlade datamaterialet. Programmen som användes för att bearbeta materialet var Google Drive, Excel och Word. Ett kalkylark skapades i Google Drive där enkäternas resultat redovisades. Resultatet fördes sen över till Excel där vi filtrerade resultaten. Vi kunde därigenom ställa variabler mot varandra i de fallen där det var relevant utifrån studiens syfte.

4.4.1. Bortfallsanalys

Denscombe (2016) påtalar att respondenten kan uppleva det mindre krävande med att kryssa i lämpliga rutor. Men det kan även upplevas som begränsande och frustrerande och kan därför leda till att respondenten inte fullföljer frågeformuläret. Stukát (2011) påpekar att det finns flera orsaker till bortfall många kan av olika skäl ha en rädsla för att bli registrerade, kan vara ointresserade om de inte får något i gengäld. Alla undersökningar har sina problem, i vår undersökning är det ett problemområde att de som ska besvara enkäten måste vara aktiva i Facebook-grupperna för att kunna se och besvara enkäten. De som har svarat på enkäten har gjort ett aktivt val att de ville delta, det kan vara för att de är intresserad av ämnet, har tid vid tillfället eller var nyfikna. Stukát skriver vidare att det finns inget som säger hur stort bortfall undersökningen får ha för att resultatet fortfarande ska kunna anses tillförlitligt.

4.5. Etiska ställningstagande

Vi har utgått från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Det handlar huvudsakligen om fyra stycken principer: Informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav (Vetenskapsrådet 2002).

Informationskrav innebär att forskaren ska informera om syftet med forskningen.

Samtyckeskrav innebär att respondenten själv har rätt att bestämma över sitt deltagande.

Konfidentialitetskrav innebär att uppgifterna om respondenten skall förvaras så att ej obehöriga kan ta del av dem. Informationen som vi kommer få genom enkäten besvaras anonymt och kommer endast att studeras av oss, handledare samt examinator.

Nyttjandekravet innebär att uppgifterna från forskningen endas får användas till forskning målet. Efter studiens slut kommer all data att raderas.

4.6. Metodkritik

Enkätundersökningar kräver tillgång till internet och att respondenten behärskar tekniken. Eftersom det är en skriftlig undersökning kan den tillfrågade välja själv när han eller hon har tid eller vill fylla i enkäten, vilket kan leda till sämre svarsfrekvens än vid intervjuundersökning. Eliasson (2013) menar att en annan nackdel med enkätundersökning är risken för att missförstånd kan uppstå. Enkätundersökningar riskerar även att missa personer som av någon anledning inte kan läsa eller inte förstår frågeformuleringarna. Därför valde vi att göra en pilotomgång för att i högre grad undvika missförstånd. När enkäter presenteras i Facebookgrupper är det viktigt att skapa en nyfikenhet och fånga upp de som ska svara på frågorna det är lätt att scrolla förbi och vi får färre som svarar på undersökningen. Vidare menar Eliasson att en nackdel med slutna frågor är att respondenterna kan missa svarsalternativ som kanske skulle kunnat svara på frågan bättre. Denscombe (2016) anser att frågeformulär som är självadministrerande inte ger forskaren några större möjligheter att kontrollera sanningshalten i svaren från respondenterna.

Studiens reliabilitet, det vill säga hur tillförlitlig mätningen är beror på hur sanningsenliga respondenterna var vid besvarande av enkäten. Den som svarar kan också ha tolkat frågan fel. Utöver dessa reliabilitetsbrister uppmärksammar Stukát (2011) även dagsformen hos respondenten, felskrivningar och felräkningar vid behandlingen av svaren. För att även validiteten ska vara hög krävs förutom en hög reliabilitet även att studien har mätt det studien avser att mäta. Därför bör forskarna ett flertal gånger kontrollera att frågorna ger svar på det som ska undersökas. Vi utgår från att de som har deltagit i undersökningen har svarat sanningsenligt, det har inte framkommit några kommentarer att frågorna har varit otydliga eller uppfattats som irrelevanta. Under resultathanteringen har vi gått igenom svaren ett flertal gånger för att det inte ska vara felräkningar.

5. Resultat och analys

I det här kapitlet kommer vårt resultat att redovisas under rubrikerna Bakgrundsfrågor, utemiljön, planering och tid, övrigt och sammanfattande analys av resultatet. Resultatet redovisas i tabellform och med kommentarer i löpande text.

5.1. Bakgrundsfrågor

Resultatet baseras på de 490 svar som undersökningen gav. Det var jämt fördelat mellan ålderskategorierna 20-60 år bland de som har deltagit i undersökningen. Vi ser att en stor del av respondenterna har arbetat antingen mer än 20 år (28,4 %) eller mindre än fem år (33,5 %). På frågan vilken utbildning respondenterna har svarar 62,2 % att de är utbildade fritidspedagoger eller grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem och lärare i fritidshem, 8,6 % är förskollärare, 10,4 % är barnskötare, 7,8 % är fritidsledare och 11 % är outbildade. Medelvärdet på antal inskrivna elever på respondenternas fritidshemsavdelningar är 59 elever. På frågan vilken stad eller kommun de arbetar ser vi en stor spridning över landet från Malmö i söder till Kiruna i norr.

5.2. Utemiljö

Tabell 1. Pedagogernas åsikt hur viktigt lärandet utomhus är.

Lärandet utomhus är:		
	Antal	%
Oviktigt	1	0,2
Mindre viktigt	11	2,2
Viktigt	117	23,9
Mycket viktigt	361	73,7
Total	490	100

Resultatet visar att nästan samtliga pedagoger (98 %) tycker att det är viktigt eller mycket viktigt med ett lärande utomhus på fritidshemmet. En pedagog anser att lärandet ute är oviktigt. De tolv som anser att lärandet utomhus är mindre viktigt respektive oviktigt kan inte kategoriseras till någon speciell grupp när det gäller exempelvis utbildning, ålder, arbetsår etc.

Tabell 2. Pedagogernas uppskattning av i vilken omfattning de använder sig av utemiljön på ett lärande sätt på sin arbetsplats.

Använder lärande utomhus:		
	Antal	%
Ofta	115	23,5
Ganska ofta	241	49,2
Ganska sällan	119	24,3
Sällan	15	3,1
Total	490	100

Resultatet visar att 73 % av pedagogerna uppskattar att de använder utemiljön på ett lärande sätt ofta och ganska ofta. Det framkommer att 27 % använder lärande ute sällan och ganska sällan. Vi kan i de enskilda svaren se att det inte finns ett samband mellan de som tycker att det är mindre viktigt och de som använder lärandet utomhus ganska sällan och sällan.

Tabell 3. Pedagogernas uppfattning om de har tillräcklig kompetens för att använda utemiljön som ett lärande.

Tillräcklig kompetens för lärande utomhus:		
	Antal	%
Håller inte alls med	3	0,6
Håller inte med	61	12,4
Håller med	306	62,4
Håller med fullständigt	120	24,5
Total	490	100

Resultatet visar att nästan alla av pedagogerna uppskattar att de har tillräcklig kompetens för att använda utemiljön som ett lärande. Av de som håller med fullständigt ser vi att det finns en samvariation att de flesta har högskoleutbildning och många års yrkeserfarenhet. Vi ser även detta om än inte lika tydligt i gruppen som håller med.

Tabell 4. Pedagogernas uppfattning om utemiljön är uppbyggd för att kunna användas på ett lärande sätt. De har fått uppskatta uppbyggnaden på en fyrgradig skala.

Lärandet utomhus är:		
	Antal	%
1. Nej den är inte uppbyggd för ett lärande	67	13,7
2.	155	31,6
3.	185	37,8
4. Ja den är uppbyggd för lärande	83	16,9
Total	490	100

Resultatet visar att flertalet av respondenterna (69,4 %) anser att deras utemiljö är fungerande för ett lärande. Av de svarande anser 16,9 % att utemiljön är fullt fungerande för lärandet ute.

5.3. Planering och tid

Tabell 5. Pedagogernas beräkning av elevernas utevistelse på fritidshemmet en normal vecka.

Elevernas tid för utevistelse på fritidshemmet:		
	Antal	%
0-2 timmar	23	4,7
2-4 timmar	67	13,7
4-6 timmar	191	39,0
6 eller fler timmar	209	42,7
Total	490	100

Resultatet visar att flertalet av fritidshemmets elever är ute fyra timmar eller mer i veckan.

Tabell 6. Pedagogernas åsikt hur stor del av deras planeringstid som används för att planera ett lärande utomhus. Respondenterna har svarat på en fyrgradig skala.

Tid för att planera ett lärande utomhus:		
	Antal	%
1. Ingen tid	93	19,0
2.	264	53,9
3.	113	23,1
4. Mycket tid	20	4,1
Total	490	100

Resultatet visar att drygt hälften av de svarande använder en liten tid till planering för ett lärande utomhus. Resultatet visar att trots att det är mycket av tiden på fritidshemmet som spenderas utomhus är den tid som den verksamheten planeras väldigt liten.

Tabell 7. Pedagogernas upplevelse av hur stor del av utevistelsen som är ett formellt lärande.

Formellt lärande:		
	Antal	%
0-2 timmar	303	61,8
2-4 timmar	155	31,6
4-6 timmar	25	5,1
6 eller fler timmar	7	1,4
Total	490	100

Resultatet visar att de flesta pedagoger uppskattar att det formella lärandet utgör mindre än två timmar i veckan. Resultatet visar ett samband mellan många timmars formellt lärande utomhus och pedagoger som har svarat att de arbetar på fritidshem med uteprofil.

Tabell 8. Pedagogernas uppfattning om möjlighet för ett lärande utomhus i fritidshemmets närområde. Respondenterna har svarat på en fyrgradig skala.

Möjlighet till lärande i närområdet:		
	Antal	%
1. Mycket liten	20	4,1
2.	64	13,1
3.	192	39,2
4. Mycket stor	214	43,7
Total	490	100

Resultatet visar att det stora flertalet av respondenternas (82,9 %) uppfattning är att de har stor och mycket stor möjlighet för ett lärande utomhus. Av de svarande är det 4,1 % som anser att de har en liten möjlighet till lärande ute. På de enskilda svaren kan vi se att de är spridda över landet i mindre och större kommuner.

5.4. Övrigt

Under rubriken övrigt hade respondenterna möjlighet att skriva tillägg eller ge en kommentar. Det var 93st respondenter som valde att lägga en kommentar. Många av kommentarerna var i studiens syfte oviktiga som exempelvis ”Lycka till”, Nej, Vi är granne med skogen” Kommentarerna som var relevanta för studien har sorterats och presenteras under kategorierna: utefritids, personalrelaterat, utbildning, tid utomhus och utemiljön.

Utefritids

- Jag arbetar på ett utefritids vilket innebär att vi är ute på olika ställen i närområdet under hela vår fritidstid.
- Vårt fritids har uteprofil. Vi har en egen skog och är ute till 16-17 varje dag. Mellanmål serveras ute vid elden, och vi har en kåta att värma oss i. Det är svårt att avgöra var gränsen går för formellt lärande. Vi erbjuder exempelvis ofta täljning och sådant, och det är både väglett och fritt samtidigt.

Genom kommentarerna har vi kunnat se att respondenterna använder större delen av sin tid ute till formellt lärande, mer än 6 timmar.

Personalrelaterat

- Planeringstid gemensam/enskild nödvändig och inte helt självklart att den finns
- Jag vill och kan undervisa ute men motarbetas.
- Det finns flera i personalen som anser att det inte går att "tvunga" barnen att gå ut om de inte vill. Alltså är vi mest inne, för om de får välja så är de nästan utan undantag helst inne.
- Tyvärr läggs för lite fokus på utemiljön från mina kollegor och rektor. Jag vill utveckla den men för inget gehör
- Kompetens utnyttjas inte, tid för planering förberedelse utvärdering uppföljning ges inte, ledningens engagemang saknas då annat prioriteras högre.
- Vi har ofta personal som är sjuka/borta/på möte med mera som minskar antalet aktiviteter vi kan hålla i. De flesta aktiviteterna är pyssel inomhus, eller lekar utomhus. Vi håller sällan på med formellt lärande utomhus, snarare spontant och informellt.
- Upplever att inte alla kollegor tycker att man ska lära på fritids utan att eleverna endast ska få göra det de känner för. Planerade aktiviteter är för att skapa lugn och inte pedagogiskt.
- Vi arbetar aktivt med utomhuspedagogik, tre pedagoger 1 från varje avdelning med alla arbetslagen 1 ggr/veckan med olika teman för olika åldrar
- I personalgruppen på fritidshemmet finns idéer och vilja att utveckla användningen av utemiljön, men vi begränsas av personalresurser, för många barn med särskilda behov, skollednings tankar om fritidsverksamheten och vad fritidspersonalen kan (ska) användas till för att nämna några faktorer.
- Oengagemang bland fritidspersonal speciellt de äldre har ingen lust att göra nåt alls förutom att stå o prata och bara passa elever. Blir mer som en lekpark med lite folk som ibland ger plåster och mest pratar med föräldrar. Ingen tid alls ges till att ha en betydelsefull miljö på fritids.
- En fråga om personaltäthet hade varit bra. Vi har svårt att gå iväg när vi bara är två pedagoger på ca 45 barn.
- Utevistelse används nu för tiden mest som ett måste då alla elever inte kan vara inomhus samtidigt. Utevistelsen tar ej avstamp i läroplanen, utan sker på grund av tvungen logistik. Vi är för få personal för att hinna med att se/uppmuntra barns lärande i utevistelsen.

Sammantaget kan vi utifrån kommentarerna se att respondenterna upplever att de blir motarbetade av ledning samt kollegor, personalbrist och personalens syn på utevistelsen.

Utbildning

- Jag är den enda utbildade på mitt fritidshem. Det kan bli svårt för utbildade att förstå varför vi gör vissa saker så om inte jag är på plats struntar de i min planering. Lycka till!
- Svårt att få till ett bra lärande utomhus med få utbildade på fritidshemmet och gruppstorleken.
- Med flera utbildade vikarier går det inte att planera en bra verksamhet.

I kommentarerna kan vi se att respondenterna saknar kollegor med pedagogisk utbildning. Respondenterna lyfter även att det blir svårarbetat med vikarier som gör att det inte går att planera en pedagogisk verksamhet.

Tid utomhus

- Vi har planerade ute aktiviteter alla dagar i veckan. Under alla skolraster och under fritidstid fram till klockan 16 fyra dagar i veckan.
- Eleverna på fritids är alltid ute på EM det är ca 10h i veckan men oftast får eleverna leka själva. De blir endast ”vaktade”.
- Vi är ute hela tiden eftersom vi inte kan vara så många barn inomhus!
- Spännande, tycker att detta är ett problem hos många fritids. ”Vi är ute jättemycket” säger ofta personal. Ja, men sen då? Ofta finns inga aktiviteter planerade, personalen står och pratar om hur helgen varit osv. Det är helt upp till barnen vad de fyller sin utevistelsetid med. Det jag vill säga med detta är att utevistelsen ibland tenderar till att bli ett andningshål för personal. Jag tycker att man många gånger missat innebörden av ”den fria leken”. Det räcker inte med att släppa ut barnen på gården.
- Att tänka på: Desto äldre barn desto färre timmar på fritids pga. sluttid i skolan.

Respondenterna tar ofta upp att de är mycket ute men att den tiden inte alltid är planerad. Vidare lyfter respondenterna att de använder tiden ute till den fria leken och pedagogerna mer övervakar eleverna.

Utemiljön

- Även om vår skolgård och närmiljö inte är optimal för utomhuspedagogik, så blir det ju vad man gör det till-hitta utvecklande lärmiljöer...
- Det som mest hindrar lärande på skolgården är att vi är en av fyra avdelningar med lika många barn inskrivna på alla avdelningar så det är alldeles för trångt för att kunna göra mer avancerade och uttänkta aktiviteter utan att bli störda eller tom förstörda.
- Tror att vi är rätt bekväma när det gäller pedagogik aktivitet ute. Vi har utedag 1 dag i veckan. Den inleds alltid med något pedagogiskt men sen är det fri lek. Vid bra väder är även vår ute ateljé öppen på eftermiddagen.

Respondenterna lyfter att miljön blir vad man själv gör den till men ett problem kan vara stort barnantal eller som tidigare lyft en personalfråga.

5.5. Sammanfattande analys av resultatet

I det här avsnittet kommer en kort sammanfattning och vår tolkning av resultatet.

De som har svarat på vår webb-enkät har representerat de som vanligen arbetar på fritidshem i Sverige både när det gäller utbildning, ålder och yrkeserfarenhet. De svarande har en stor geografisk spridning från Malmö i söder till Kiruna i norr. Så gott som alla tycker att det är viktigt med ett lärande utomhus samt att nästan alla anser att de har tillräcklig kompetens för ett lärande utomhus. I resultatet framkommer det att 73 % av de svarande ofta använder utemiljön på ett lärande sätt.

Vi har inte kunnat se något samband mellan de olika variablerna som utbildning, ålder, erfarenhet och geografisk plats och hur utemiljön används.

I studiens resultat kan vi se att de flesta är ute mer än fyra timmar i veckan och nästan 43 % är ute sex timmar eller mer, det är en stor del av elevernas tid på fritidshemmet. Trots det är det förhållandevis liten tid som läggs på att planera lärandet utomhus. Detta kan förklara varför det är fler än hälften av pedagogerna som använder utemiljön som ett formellt lärande två timmar eller mindre under veckan. Hippinen Ahlgren (2013) hävdar att utemiljön är ett didaktiskt verktyg, där eleverna får möjlighet att ta in kunskaper med kroppen. Didaktiken på fritidshemmet sker i stunden och bygger på elevernas intresse. Glädjande nog kan vi se att så många som nästan 70 % anser att utemiljön på fritidshemmet är uppbyggd för ett lärande utomhus. Endast cirka 14 % anser att de inte har en utemiljö som lämpar sig för ett lärande ute. När vi ser på resultatet för möjligheten till ett lärande i närområdet så är det 83 % som har en användbar utemiljö och endast 4 % som inte har den tillgången. Det ger stora möjligheter för eleverna att få lära i ett naturligt sammanhang och därigenom bli mer berörda. Szczepanski (2007) hävdar att lärande ute ger förstahandserfarenheter som sätter igång kreativa lärprocesser. Den fysiska upplevelsen ger ett lärande med hjälp av flera sinnen som förstärker minnet. Dahlgren och Szczepanski (2004) hävdar att utomhusdidaktiken kompletterar det mer teoretiska.

6. Diskussion

Här följer vår diskussion utifrån vårt syfte som är att studera hur pedagoger på fritidshem värderar utemiljöns betydelse för lärande i fritidshem. Våra problemformuleringar var: Hur pedagogerna på fritidshemmen uppfattar att de tar till vara på lärandemiljön utomhus och i vilken utsträckning de arbetar med utevistelsen som ett formellt lärande? Vi för vår diskussion under rubrikerna utemiljön, planering och tid samt implikationer och fortsatt forskning. Vi kommer även föra en metoddiskussion och en avslutande sammanfattning.

6.1. Utemiljön

Vi kan se att nästan samtliga pedagoger anser att lärandet utomhus är viktigt. En del pedagoger svarar att de på grund av låg personaltäthet använder utemiljön som ett andningshål där barnen släpps ut för att det blir för rörigt inne. De pedagogiska möjligheterna blir till ett vaktande i stället för en meningsfull verksamhet med ett didaktiskt lärande ute. Mårtensson (2009) menar att vuxna gärna blir mindre benägna att initiera och organisera barnens aktiviteter när det handlar om utomhusinläring. Lärarna tar då på sig en mer övervakande roll. Vidare glöms det att planera för utelek och pedagogerna tar natur kontakten för given. I Lgr 11 nämner skolverket att elever ska ha förutsättningar för att utveckla sin rörelseförmåga genom att delta i fysiska aktiviteter i naturmiljöer. För att lyckas uppnå syftet med utevistelsen ställs det enligt Öhmans (2011) forskning krav på den pedagogiska verksamheten. I vår enkät har det framkommit att 86,9 % av pedagogerna anser att de har tillräcklig eller mer än tillräcklig kompetens för ett lärande utomhus. Men det framkommer att de motarbetas av andra kollegor eller ledning för att utveckla det formella lärandet. I sin slutsats skriver Öhman vidare att forskningen visar att det ställs krav på den pedagogiska verksamheten för att kunna uppnå syftet för utevistelsen. Svedäng (2015) anser att som pedagog är det viktig att välja en utemiljö som är intressant och inspirerande för utforskande och lek för eleverna

6.2. Planering och tid

Studien visar att det är en liten tid av planeringstiden som används till att planera lärandet utomhus i förhållande till hur mycket tid som spenderas ute.

För att ta tillvara utemiljön för ett lärande är Svedäng (2015), Osswald (2016) och Pihlgren (2017) eniga om att det krävs planering för att det ska bli ett meningsfullt och

formellt lärande. I utomhusdidaktiken är det viktigt att ställa sig frågorna hur, vad och varför. Jensen (2013) lägger också till frågorna när, var och med vem. Det är något som pedagoger på fritidshem bör ta med i sin planering. Mårtensson (2009) hävdar att det är ofta uteleken glöms bort i planeringen. Resultatet visar att pedagogerna tycker att lärande utomhus är viktigt. När vi analyserade studien kunde vi se att drygt hälften använder liten eller ingen tid till att planera för ett lärande utomhus. Vi kan inte se om det beror på för lite planeringstid eller om det inte prioriteras tillräckligt högt.

6.3. Implikationer och fortsatt forskning

Den här studien vänder sig till alla pedagoger på fritidshem, skolledning samt studerande för arbete i fritidshem. Studien ger underlag med fakta och resultat för diskussioner i ämnet. Utemiljön är en obegränsad resurs för lärande som borde tas tillvara mer. Den bör därför prioriteras i planeringar och kompetensutveckling.

I studien är det ett antal av pedagogerna som har svarat att det inte finns ett stöd hos ledningen för utomhuspedagogik. I en fortsatt forskning anser vi att det skulle vara intressant att göra en studie som vänder sig till skolledare för att se hur lärande i utomhusmiljön prioriteras hos dem.

6.4. Metoddiskussion

Studien hade fått ett tydligare resultat om vi hade använt flergradiga skalor på en del frågor i enkäten. Det gäller framförallt frågan hur stor del av utevistelsen är ett formellt lärande. Det är stor skillnad mellan att ha noll timmar respektive två timmars formellt lärande i veckan. Vi trodde att de yngre skulle vara överrepresenterade bland respondenterna eftersom enkäten publicerades på Facebook. När vi bearbetade resultatet visade det sig att åldern på de som besvarade enkäten var relativt jämt fördelat.

Om enkäten hade gått ut till en eller flera kommuner istället för en webb-enkät hade vi kunnat bygga studien vidare även med ledningarna i respektive kommun samt ställt kommunerna mot varandra. Då hade vi också kunnat jämföra pedagogernas uppfattning om utomhuspedagogik mot respektive rektor och kommunlednings uppfattning.

Vi hade kunnat komplettera studien med intervjuer. Om vi hade gjort intervjuer hade vi fått en fördjupad bild av dessa pedagogers uppfattning om lärandet utomhus. Vi valde

bort detta då vi ville ha ett resultat som visade hur det kan se ut på fritidshem med en geografisk spridning över Sverige.

6.5. Avslutande sammanfattning

I läroplanen Lgr 11 Skolverket (2016a) benämns natur, samhälle och utevistelse som centrala innehåll. Närmiljöns betydelse och vistelse i naturen betonas mer än tidigare i fritidshemmet. ”I undervisningen ska eleverna erbjudas en variation av arbetsätt, uttrycksformer och lärmiljöer som integrerar omsorg och lärande”

(Skolverket 2016a, s. 24)

Studiens resultat visar att det formella lärandet i utemiljön inte tas tillvara i den omfattningen som pedagogerna anser att de vill och har kompetens till. Pedagogerna anser att de till stor del tar tillvara på lärandemiljön utomhus, studien visar dock att det är en mindre del av den tiden som är ett formellt lärande. Det formella lärandet bör inte utesluta det informella som är en viktig del av fritidshemmets pedagogik. Bägge lärande är viktiga men vi tror att många gånger får det informella lärandet ta en alltför stor plats i utemiljön. Kapitel fyra i Lgr 11 som riktar sig till fritidshemmet är relativt nytt och vi tror inte att det är helt implementerat hos alla pedagoger på fritidshemmen i Sverige. Kravet på att pedagogerna ska planera lärandet utifrån de centrala innehåll som beskrivs i Lgr 11 kommer troligtvis att öka och det gäller även planeringen av ett lärande utomhus. Utemiljön borde ses som ett pedagogiskt hjälpmedel, därför borde utomhusmiljön prioriteras mer när det planeras för nybyggen och renoveringar av skolor. Pihlgren (2017), Brügger och Szczepanski (2011) samt Öman (2011) trycker alla på att ett fördjupat lärande sker utomhus där flera sinnen berörs och ”kroppen sätter tanken i rörelse”. Det gör att lärandet och minnesfunktionerna stärks i utemiljön. Elever som får vistas ute blir mera positiva till naturen och får en ökad miljömedvetenhet.

För att arbeta didaktiskt utomhus krävs det mer av pedagogen men miljön runt omkring är också en förutsättning. Pedagogen måste vara mer aktiv och förbereda vad som ska tas med ut. Det krävs mer engagemang och planering. I lärandet inomhus finns anpassade rum med material på plats för de olika lärande som exempelvis ateljé, byggtrum, idrottssal.

För att kunna ta tillvara på utemiljön som ett lärande på ett kvalitativt sätt krävs det att skolledning är med och ger stöd i arbetet med utomhuspedagogik. De måste ge möjlighet till planering och kompetensutveckling för pedagogerna på fritidshemmet. För att lärande

ska bli stimulerande och utvecklande bör det också finnas möjlighet att köpa in det material som krävs. Vår önskan är att forskning om utomhuspedagogik och dess didaktik på fritidshemmet kommer prioriteras framöver.

Referenser

- Backman, E (2010). *Friluftsliv in Swedish Physical Education – a Struggle of Values*. Diss Stockholm: Stockholms universitet.
- Brügge, B. & Szczepanski, A. (2011). Pedagogik och ledarskap. I Brügge, B., Glantz, M. & Sandell, K. (red.), *Friluftslivets pedagogik. En miljö- och utomhuspedagogik för kunskap, känsla och livskvalitet*. Stockholm: Liber, ss. 25-52.
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlgren, L. O. & Szczepanski, A. (2001). *Utomhuspedagogik – Boklig bildning och sinnlig erfarenhet* (Skapande Vetande nr 31). Linköping: Linköpings universitet.
- Dahlgren, L. O. & Szczepanski, A. (2004). Rum för lärande- några reflexioner om utomhusdidaktikens särart. I Lundegård, I., Wickman, P-O., & Wohlin, A. (red), *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur, ss. 9-23.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, A (2013). *Kvantitativa metoder från början*. Lund: Studentlitteratur.
- Hansen Orwehag, M. (2013). Fritidspedagogisk didaktik - att vara lärare i fritidshem. I Pihlgren, A. S. (red.), *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur, ss. 29-57.
- Hippinen Ahlgren, A. (2013). Miljön som didaktiskt verktyg. I Pihlgren, A. S. (red.), *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur, ss. 99-119.
- Jensen, M (2011). *Den fria tidens lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, M. (2013). Lärandets hur, vem, när och var. I Pihlgren, A. S. (red.), *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur, ss. 59-75.
- Kroksmark, T. & Selander, S. (u.å.). Didaktik. I Nationalencyklopedin. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/didaktik> [hämtad 20171110]
- Läraryrket (2002). *Fritidspedagogerna och skolans utveckling*. Falköping: Läraryrket.
- Mårtensson, F (2009) Lek i verklighetens utmarker. I Jensen, M & Harvard, Å (red), *Leka för att lära - utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur, ss. 163-188.
- Nationellt centrum för utomhuspedagogik Linköpings universitet. <https://old.liu.se/ikk/ncu?l=sv> [hämtad 20170501]
- Norén-Björn, E. (1993). *Uteboken*. Stockholm: Liber.
- Osswald, H (2016). *Fritidshem utomhus- få det att fungera*. Natur och kultur läromedel

- Patel, R och Davidson, B (2003). *Forsknings- metodikens grunder*. Uppl. 4 Studentlitteratur: Lund.
- Pihlgren, A. S. (2013). *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur
- Pihlgren, A. S. (2017). *Fritidshemmets mål och resultat*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2016a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet Lgr11*: reviderad 2016. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016b). *Fritidshemmet - Ett kommentarmaterial till läroplanens fjärde del*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2017). *Elever och personal i fritidshem läsåret 2016/17*.
https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3767.pdf%3Fk%3D3767 [hämtad 20171205]
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedäng, M. (2015). Utomhuspedagogik I Pihlgren, A. S (red) *Fritidshemmet och skolan - det gemensamma uppdraget*. Lund: Studentlitteratur.
- Szczepanski, A. (2007). Uterummet- ett mäktigt klassrum med många lärmiljöer. I Dahlgren, L. O. Sjölander, S. Strid, J. & Szczepanski, A. (red), *Utomhuspedagogik som kunskapskälla : närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur, ss. 9-39.
- Szczepanski, A. (2008). *Handlingsburen kunskap: Lärares uppfattningar om landskapet som lärandemiljö*. Lic.-avh. Linköping: Linköpings universitet.
- Trost, J. (2012). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer - inom humanism-samhällsvetenskaplig forskning*.
http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf [hämtad 20170422]
- Åkerblom, P. (2005). *Lära av trädgården- Pedagogiska, historiska och kommunikativa förutsättningar för skolträdgårdsverksamhet*. Diss Uppsala: SLU Service/Repro.
- Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen?*. Rapport/Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang: 6407. Stockholm: Naturvårdsverket, ss. 119-134.

Bilaga: Enkätfrågor

Hej!

Vi är två studenter som läser sista terminen vid Högskolan Kristianstad till grundskollärare med inriktning fritidshem. Just nu arbetar vi med vårt examensarbete där vi vill undersöka hur fritidshemmen använder utemiljön. Enkätsvaren kommer att behandlas konfidentiellt, med det menas att de som medverkar är anonyma. Det färdiga arbetet kommer att läggas in i databasen DIVA och vara synlig för allmänheten.

Vi vore tacksamma om ni ville ta er tiden att svara på frågorna. Alla frågor i enkäten är obligatoriska, i slutet finns tillfälle för dig att utveckla eller förmedla övrig information till oss.

Kom ihåg att det är fritidshemmets verksamhet som frågorna gäller för.

Tack på förhand!

Helena Lindevall - Helena.lindevall10069@stud.hkr.se

Maria Karlsson - Maria.karlsson0270@stud.hkr.se

Alla frågor är obligatoriska

Bakgrundsfrågor

Hur gammal är du?

20-30

30-40

40-50

50-60

60 eller mer

Jag arbetar i följande stad/kommun:

.....

Antal år i yrket?

0-5

5-10

10-15

15-20

20 år eller mer

Vilken utbildning har du?

Fritidspedagog

Grundlärare med inriktning mot fritidshem

Fritidsledare

Förskollärare

Barnskötare

Outbildad

Vilken åldersgrupp arbetar du med?

.....

Hur många elever är inskrivna på din fritidshems avdelning?

.....

Utemiljö- Med utemiljö menar vi miljön utanför skolans och fritidshemmets byggnad som exempelvis egna gården, park, skog och liknande.

Hur viktigt tycker du att det är att ha ett lärande utomhus

1 Oviktigt

2

3

4 Mycket viktigt

Anser du att ni på din arbetsplats använder utemiljön på ett lärande sätt?

Ofta,

Ganska ofta,

Ganska sällan,

Sällan

Anser du att du har tillräcklig kompetens för att använda utemiljön som ett lärande?

Håller inte alls med,

Håller inte med,

Håller med,

Håller med fullständigt

Anser du att er utemiljö är uppbyggd för att kunna användas på ett lärande sätt?

1 Nej, den är inte uppbyggd för lärande

2

3

4 Ja, den är uppbyggd för lärande

Planering och tid

Hur mycket utevistelse har eleverna på fritidshemmet en ”normal” vecka svar i antal timmar?

0-2,

2-4,

4-6,

6 och mer

Hur stor del av planeringstiden anser du används till att planera ett lärande utomhus?

- 1 Ingen tid
- 2
- 3
- 4 Mycket tid

Hur stor del av utevistelsen är ett formellt lärande dvs. planerad och ledd av en personal svar i antal timmar?

- 0-2,
- 2-4,
- 4-6,
- 6 och mer

I vilken utsträckning finns det möjlighet till ett lärande utomhus i fritidshemmets närområde? Möjligheten är:

- 1 Mycket liten möjlighet
- 2
- 3
- 4 Mycket stor möjlighet

Öppen fråga(Ej obligatorisk):

Har du något mer att tillägga eller kommentera som du anser att vi bör veta?

.....

Bilaga 2 Tabeller över bakgrundsfrågor

Tabell 9. Pedagogernas svar på frågan hur gamla de är.

Pedagogernas ålder:		
	Antal	%
20-30 år	134	27,3
30-40 år	99	20,2
40-50 år	153	31,2
50-60 år	85	17,3
60 år eller mer	19	3,9
Total	490	100

Tabell 10. Pedagogernas svar på hur många år de har arbetat i yrket.

Antal år i yrket:		
	Antal	%
0-5 år	164	33,5
5-10 år	70	14,3
10-15 år	54	11,0
15-20 år	63	12,9
20 år eller mer	139	28,4
Total	490	100

Tabell 11. Pedagogernas svar vilken utbildning de har.

Pedagogernas utbildning:		
	Antal	%
Fritidspedagog	156	31,8
Grundlärare med inriktning mot fritidshem	149	30,4
Fritidsledare	38	7,8
Förskollärare	42	8,6
Barnskötare	51	10,4
Outbildad	54	11,0
Total	490	100